

них способности, тј. и за читање и за превођење, и за говорење и за писање у сферама унутарцрквене комуникације и академске теологије. За кориснике са српским матерњим језиком (којима је речник у првом реду и намењен) руско-српски део има преовлађујуће пасивни, а српско-руски део – преовлађујуће активни карактер.

Руско-српски део у речнику обухвата и преводно семантизује лексички фонд који у високом проценту (преко 90%) покрива текстове свих компоненти са-

кралног функционалностилског комплекса.

Из свега реченог јасно произлази да *Руско-српски и српско-руски теолошки речник* може веома много допринети квалитетнијем и ефикаснијем овладавању руским језиком у домену теологије и православне духовности.

др Предраг Пићер,
редовни професор
Филолошког факултета
Универзитета у Београду,
дописни члан САНУ

**Böhnke, Michael / Kattan, Assaad Elias /
Oberdorfer, Bernd (Hrsg.): Die Filioque-
Kontroverse. Historische, ökumenische und
dogmatische Perspektiven 1200 Jahre nach der
Aachener Synode**

Herder Verlag, Freiburg 2011 [Reihe: *Questiones Disputatae*, Nr. 245]
320 стр.; 21,5 cm
ISBN: 978-3-451-02245-6

Године 2009. била је обележена 1200. годишњица Ахенског Сабора (809). На том Сабору прокламовани *Decretum Aquisgranense* садржао је *Filioque*, допуну Символу вере из 381. г. Тим јубиларним поводом је од 23–26. септембра 2009. г. одржан у Ахену интернационални симпозион теолога, са фокусом на питању настанка филиокве-контроверзе. Укупно 36 теолога различитих деноминација из Белгије, Немачке, Француске,

Грчке, Велике Британије, Канаде, Аустрије, Румуније, Русије и Шведске узело је у својству референата учешће у раду овог симпозиона. Пред нама је зборник радова прочитаних и дискутованих на њему – Böhnke, Michael / Kattan, Assaad Elias / Oberdorfer, Bernd (Hrsg.): *Die Filioque-Kontroverse. Historische, ökumenische und dogmatische Perspektiven 1200 Jahre nach der Aachener Synode*, Herder Verlag, Freiburg 2011, објављених

у угледној серији *Questiones Disputatae*, Nr. 245.

Једна група теолога држи овај проблем нерешивом апоријом, друга група је маргинализује тиме што се одриче традиционалних модела и тиме искључује „филиокве-контроверзу“. Други пак фаворизују теорију комплементарних аспеката. Сравније учења о Св. Тројици код Блаженог Августина на Западу са учењем Св. Јован Дамаскина на Истоку показује да је реч о двама категоријално сасвим различитим мисаоним културама, које се не могу редуковати и које не могу остати неконтардикторне. Трећа група теолога настоји на реконструкцији генезе проблема. Једна од највећих препрека путу ка јединству цркава и данас је проблем *филиокве*. Ни на двама саборима на којима је између православних и римокатолика постигнуто (псеудо)јединство – у Лиону 1274. г. и у Ферари-Фиренци 1438/39. г. – то питање није могло бити дефинитивно решено. Превелике су биле опреке, бескомпромисне позиције представника обеју страна да би се ставови супротне стране позитивно размотрили. Уски спој политике и теологије играо је такође веома важну улогу у том процесу. Овим се алудира и на утицај каролиншких интереса при формулацији *филиокве*.

У грчком пратексту *t*, који је на Сабору догматички фиксиран, вели се: „[...] Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἄγιον, τὸ κύριον, τὸ ζῶλον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον [...]“.

Владимир Лоски сматра да је у питању филиокве-проблема положен фундаментални разлог шизме Источне и Западне Цркве.

Основни проблеми у „филиокве-контроверзи“ проистичу из диференцијалне семантике појмова грчког оријента и латинског окцидента. На примеру појма ипостаси показује се сва сложеност проблематике: једна супстанца, три ипостаси – „уσια“ и „ипостасис“. Нијансирана семантика игра веома важну улогу у поимању догматске структуре светотројичне тајне. Развој схоластичке теологије на Западу продубио је расцеп и дијалог са Источном Црквом учинио још контроверзнијим. У „филиокве-дискусији“ у Источној Цркви веома значајну улогу игра следећа теза: јединство у Богу се не тражи у његовој суштини, која је несазнајна и недосежна – већ у монархичности Оца (*монархиа ἰϋ Πατρὸς*), у Његовој самоузрочности, у Њему који је узрок и извор себе самог. Учење о двама начелима и субординацији, типично за латинску теологију, представља тешку богословску заблуду. Двоструки извор Духа Светога од Оца и Сина – „[...] et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit [...]“ – води нужно и учењу о двама изворима у Светој Тројици. То би дакако значило дијархичност, што је у грубој супротности са учењем о монархији Оца као једним од темеља православне теологије.

Има и аутора који сматрају да разлика између „филиоквизма“ и

„монопатризма“ није играла одлучујућу улогу у учењу и животу двеју Цркава. Један даљи дефицит у поимању проблема филиокве састојао се у неразликовању иманентне и икономијске светотројичности, односно да се филиокве може свести само на временски омеђено дејство. То разликовање је удео неопаламистичке теологије, која се и мимо све доминантности не може уопштити за целокупно православље.

Извесни тумачи држе пак да је у декрету о унији из 1439. г. једнозначно – *unus et idem veritas sensus* – да оба приступа, оба описа налазе своје средиште у тајни Свете Тројице. Јединство је овде појмљено као сагласност. Отуда би истина могла бити дефинисана као сноп релација различитих перспектива. Стога је конвергенција ка заједнички визираној истини услов без кога се не може. Искључивања и анатеме не

представљају алтернативу. Интерполација филиокве у Никејско-цариградски Символ вере створило је од римокатолицизма „другу веру“ која одступа од светоотачких начела. На Истоку су искази о природи Бога апофатички и припадају најнедокучивијим сферама божанског Откривења. Стога су спекулативне конструкције западних теолога априори одбачене, јер су *per definitionem* сагласне.

Овај зборник је акрибички документована историја филиокве-контроверзе осветљена са три аспеката – историјског, екуменског и догматског. Шта је њен фацит: и мимо дивергенције у ерменевтичким позицијама, надглешава једногласни апел за дијалогском отвореношћу и добром вољом да се гради солидан теолошки мост међу Црквама.

Прошођакон Зоран Ангрић

Thomas A. Szlezak: *Was Europa den Griechen verdankt. Von den Grundlagen unserer Kultur in der griechischen Antike*

Mohr-Siebeck-Verlag, Tübingen 2010

300 стр.; 21 cm

ISBN: 978–3825233945

Седамдесетогодишњи Томас А. Слезак, емеритирани ординаријус (почасни професор) за грчку филологију и некадашњи директор „Платон-архива“ на универзитету у Тибингену, меандрирајући кроз векове, износи нам кроз ову

читања вредну књигу културно-историјске вредности и разлоге због којих Европа нема разлога ни да се скрива у савезу са другим културним провенијенцијама, ни да посрће под бременима своје културне гордости. У књизи *Was Euro-*